

OMYLY V DEJINÁCH

Viktória Hladká
Vladimír Koppan
(eds.)

Obsah

Úvod

Bojiská plné chýb

Ako omyl jedného stál životy mnohých Ondrej Godál	17
Križiacka výprava, ktorá sa vymkla spod kontroly Dominika Kukučová	25
Najväčší omyl arcibiskupa Tomoriho Roman Mocpajchel	32
Ruský parný valec zastavili v bitke pri Tannenbergu Vladimír Koppan	41
Bitka o Gallipoli – odvážne vylodenie sprevádzal rad problémov Vladimír Koppan	48
Omyl generálov spôsobil smrť tisícov mužov na rieke Somme Vladimír Koppan	55
Bolo zničenie kláštora Monte Cassino najväčším omylom Spojencov? Vladimír Koppan	62

Politika na hrane katastrofy

Znehodnocovanie peňazí, ktoré začal cisár Nero, stálo za kolapsom Ríma Branislav Kovár	71
Bola kontinentálna blokáda najväčším Napoleonovým omylom? Oliver Zajac	80
Keď sa mier obrátil proti mierotvorcom Jakub Drábik	88
Taliany kráľ sa rozhodol pre fašistov Jakub Drábik	95
Ako pochovať demokraciu Jakub Drábik	102
Ústupky agresorovi vedú len k ďalšej agresii Jakub Drábik	110
„Veľká peňažná lúpež“? Ako sa rodila menová reforma 1953 v Československu Zuzana Hasarová	119

Technológie, ktoré sklamali (a zabíjali)

Konštrukčný omyl stiahol kráľovnú morí ku dnu Vladimír Koppan	131
Viera v nepotopiteľnosť Titanicu bola omylom Lukáš Trnkóci	139

Ako Sovieti omylom zostrojili a odpálili prvú „špinavú bombu“ na svete Jan Adamec	148
Chyba počítača takmer spôsobila jadrový armagedon Vladimír Koppan	155
Ako sa továreň na pesticídy zmenila na plynovú Hirošimu Jan Adamec	160
Černobyl' – omyl, ktorý poznamenal celý svet Lukáš Trnkóci	167

Chyby, ktoré zasiahli každodenný život

Chybný výber manžela takmer vyvolal vojnu Terézia Vangľová	179
Zemiaky, ako sme ich nechceli Veronika Homolová Tóthová	185
Znečistený socialistický raj? Keď ekológiu zatienila červená hviezda Zuzana Hasarová	190
Podávanie kurare ako temná kapitola novorodeneckej anestézie Viktória Hladká	198

Omyl ako kultúrne dedičstvo

Prví vierozvestcovia a budovanie cyrilo-metodského kultu ako novodobé fake news Katarína Válová	207
Fragmenty zo zániku (veľkej) Moravy. Príbeh obrancov hradiska Mikulčice-Valy Jakub Tamaškovič	215
Moreplavec, ktorý omylom zväčšil svet Jozef Kuric	225
Vojna, v ktorej nikto nezomrel Viktória Hladká	235

Literatúra a pramene

Autori a autorky

Úvod

História, ako ju často poznáme zo školských lavíc, býva predovšetkým prehliadkou úspechov. Učíme sa o veľkých víťazstvách, slávnych vodcoch, zásadných objavoch a zlomových momentoch, ktoré posunuli svet vpred. Ale dejiny sú zložené aj z iného materiálu – z omylov, nesprávnych rozhodnutí, chybných kalkulácií a ľudských zlyhaní. Tie sú neraz menej oslavované, no o to dôležitejšie pre pochopenie toho, ako sa veci v skutočnosti vyvíjali.

Táto kniha prináša pohľad na temnú stránku historického rozhodovania, ktorá mala často fatálne následky. Zhromažďuje príbehy zlyhaní, ktoré sa udiali v rôznych epochách, regiónoch a oblastiach – od vojenskej stratégie cez politické rozhodnutia, technologické katastrofy až po chyby, ktoré zasiahli každodenný život alebo kultúrne vedomie. Zameriavame sa na momenty, keď sa ukázalo, že aj najmocnejší môžu byť omylní. Keď slepá dôvera v authority, technológie či ideológie viedla ku katastrofám. Keď dobré úmysly neznamenal dobré výsledky. A keď sa z omylov stali symboly epochy, ktoré nás dodnes učia viac než samotné úspechy.

Prvá časť knihy *Bojiská plné chýb* ukazuje, že vojenská história nie je len históriou slávy a hrdinstva, ale aj chronológiou nepochopených rozkazov, podcenených nepriateľov, strategických aj tragických omylov. Bitka pri Tannenbergu, Gallipoli či krvavé jatky pri rieke Somme ukazujú, že strategická slepota alebo prehnaná sebadôvera môžu stáť desaťtisíce životov. Čo sa deje, keď generáli stratia kontakt s realitou bojiska? Ako vyzerá, keď sa ideály krížovej výpravy menia na chaos? A čo sa stane, keď v rozhodujúcom okamihu zlyhá komunikácia, odhad alebo jednoducho – zdravý rozum?

Druhá časť *Politika na hrane katastrofy* približuje politické omyly a rozhodnutia, ktoré zmenili chod dejín. Znehodnocovanie peňazí v starovekom Ríme, Napoleonova kontinentálna blokáda, ústupky

agresorom pred druhou svetovou vojnou či podcenenie Mussoliniho hrozby ukazujú, že aj tí najmocnejší aktéri môžu konať na základe nesprávnych predpokladov. Politické rozhodnutia, ktoré mali priniesť mier, stabilitu alebo ekonomické zlepšenie, často spôsobili presný opak. Táto časť knihy tiež reflektuje aká krehká je demokracia, keď čelí oportunizmu, manipulácii či pasivite.

V časti *Technológie, ktoré sklamali (a zabíjali)* sa prenášame do sveta technických inovácií a ich temných stránok. Dôvera v Titanic ako nepotopiteľný zázrak techniky, vývoj zbraní hromadného ničenia, jadrový poplach vyvolaný chybným signálom či ekologické katastrofy, ako Černobyl' alebo Bhopál – všetky tieto príbehy ukazujú, že technologický pokrok bez rozvahy a zodpovednosti môže priniesť viac deštrukcie než úžitku.

Nie všetky chyby menia mapy sveta. Štvrtá časť knihy *Chyby, ktoré zasiahli každodenný život* sa zameriava na menej viditeľné, no zásadné omyly, ktoré ovplyvnili životy obyčajných ľudí. Od banálneho pestovania zemiakov až po socialistické ekologické zlyhania, od zdanlivo nevinných kultúrnych či manželských rozhodnutí až po tragédie v oblasti zdravotníctva. Tieto kapitoly pripomínajú, že sa to deje aj mimo veľkých bitiek a vysokých politických kruhov. Chyby môžu byť systémové, banálne, zanedbané, no ich následky sú často dlhodobé a bolestivé.

Posledná časť *Omyl ako kultúrne dedičstvo* sa zamýšľa nad tým, ako sa omyly stávajú súčasťou našej kolektívnej pamäti. Objav Ameriky ako dôsledok navigačnej chyby, idealizovaná predstava o cyrilo-metodskej misii či chápanie zániku Veľkej Moravy – to všetko ukazuje, že aj mytológia minulosti môže vyrásť na nepresnostiach, nedorozumeniach alebo vedomých prekrúteniach. Niekedy sa z omylu stáva legenda. Niekedy sa omyl stáva pravdou, ktorú nik nespochybňuje. Zaujímavú tému so sebou prinášajú aj československé dejiny na začiatku 90. rokov, kedy sa odohrala tzv. pomlčková vojna. Hoci v nej nepadla jediná obeť, stala sa predohrou k rozdeleniu Československa. Zároveň ukazuje, že aj pravopisné znamienko (chybne označené ako pomlčka) môže mať väčšiu politickú váhu, než sa na prvý pohľad zdá.

Cieľom tejto knihy nie je karhať ani vysmievat' sa. Jej cieľom je porozumieť, ako a prečo k omylom dochádza a čo z nich možno vyvodit' pre dnešok. Pretože ak má história nejaký význam, tak predo-

všetkým ten, aby sme sa z nej učili – nielen z úspechov, ale aj z chýb.

V dobe, keď verejný priestor zaplavujú jednoduché riešenia, skratky a rýchle úsudky, je pohľad na historické omyly výzvou k väčšej pokore. A práve túto pokoru – voči faktom, voči ľudskej zložitosti, voči dôsledkom našich rozhodnutí – by sme si mali odniesť z každej kapitoly tejto knihy.

Kniha je určená predovšetkým tým, ktorých dejepis v školských laviciach skôr odrádzal, než nadchol. Tým, ktorým sa zdalo, že história je len nekonečný sled mien a dátumov, dlhší než telefónny zoznam, a ktorí si možno doteraz mysleli, že dejiny sú nudné a odtrhnuté od reality. Chceme ukázať, že aj história vie byť napínavá, tragická, absurdná, niekedy dokonca groteskná – jednoducho ľudská. Vzhľadom na cieľovú skupinu a rozsah knihy sme sa v niektorých prípadoch rozhodli pre zjednodušenie či zostručnenie historických súvislostí. Veríme však, že to nebolo na úkor kvality a že čitateľ získa nielen nové poznatky, ale aj chuť zamýšľať sa nad dejinami ako živým príbehom plným omylov, rozhodnutí – a ich dôsledkov.

Ako editorom knihy nám dovoľte v úvode tiež poďakovať všetkým autorom a autorkám, ktorých texty vytvárajú mozaiku spleťtých príbehov zo slovenských a svetových dejín, ktoré spájajú dôležité faktory a síce – chyba, omyl, ľudské zlyhanie či pomýlená interpretácia. Jan Adamec, Jakub Drábik, Ondrej Godál, Zuzana Hasarová, Veronika Homolová Tóthová, Branislav Kovár, Dominika Kukučová, Jozef Kuric, Roman Mocpajchel, Jakub Tamaškovič, Lukáš Trnkóci, Terézia Vangľová, Katarína Válová, Oliver Zajac – ďakujeme.

Viktória Hladká
Vladimír Koppan

KATASTROFA ZAČÍNA

Delostrelecký uragán nad riekou Somme začal 24. júna 1916. Pôvodne bol naplánovaný na päť dní. Vrošiliť mal 29. júna, kedy mal ísť začať. Počasie však ofenzíve neprišlo. Prvý deň hustý dážď znemožňoval letecké pozorovanie, a preto nebolo možné vyhodnotiť účinnosť delostreleckej paľby. Dalšie dni sa na bojiskom držali nízke mraky, čo naďalej komplikovalo delostrelecké pozorovanie. Delostrelecká príprava sa nezačala až dva dni. Ofenzíva teda mala oficiálne začať 1. júla 1916. Za ten čas dopadlo na nemecké pozície vyše 1 600 000 delostreleckých granátov. Otvorená bola nepriaznivá situácia s veľkým množstvom komplikácií. Zdlhujúca delostrelecká príprava sťažovala nemeckým úradom na samotnú ofenzívu. Na ďalšie dva dni navyše znamenali, že delostrelci boli unavení a ich výkonnosť bola slabšia, keď ju bolo najviac treba. Kopili sa aj problémy s rozbuškami. Či vôľou čomu granáty vybuchovali buď predčasne alebo vôbec. Podobne prešli nemecké jednotky šrapneli, ktoré mali pretnúť mrežky železného ostnatého drôtu. Tie explodovali buď príliš skoro alebo príliš neskoro, takže poškodili len malú časť spomínaných prekážok.

ACHI BABA NA DO

Niekoľkých skupinám vojakov sa nakoniec urobilo obchádzať a vytlačiť Turkov z príľahlých oblastí. Na začiatku júla začali vylodovať hlavné sily vojakov na tento úsek. Posily začali prichádzať a spojili sa s vojakmi z pláže. Keď doobeda prvý moment útoku zoslabol, nemecká iniciatíva. Ak by v tlaku na protivníka padol by im do rúk kopec Achi Baba, kľúčová časť polostrova. Ofenzíva na Gallipoli tak mala dopadnúť úplne inak.

KRVAVÁ RIEKA A NEDOBYTNÝ VRO

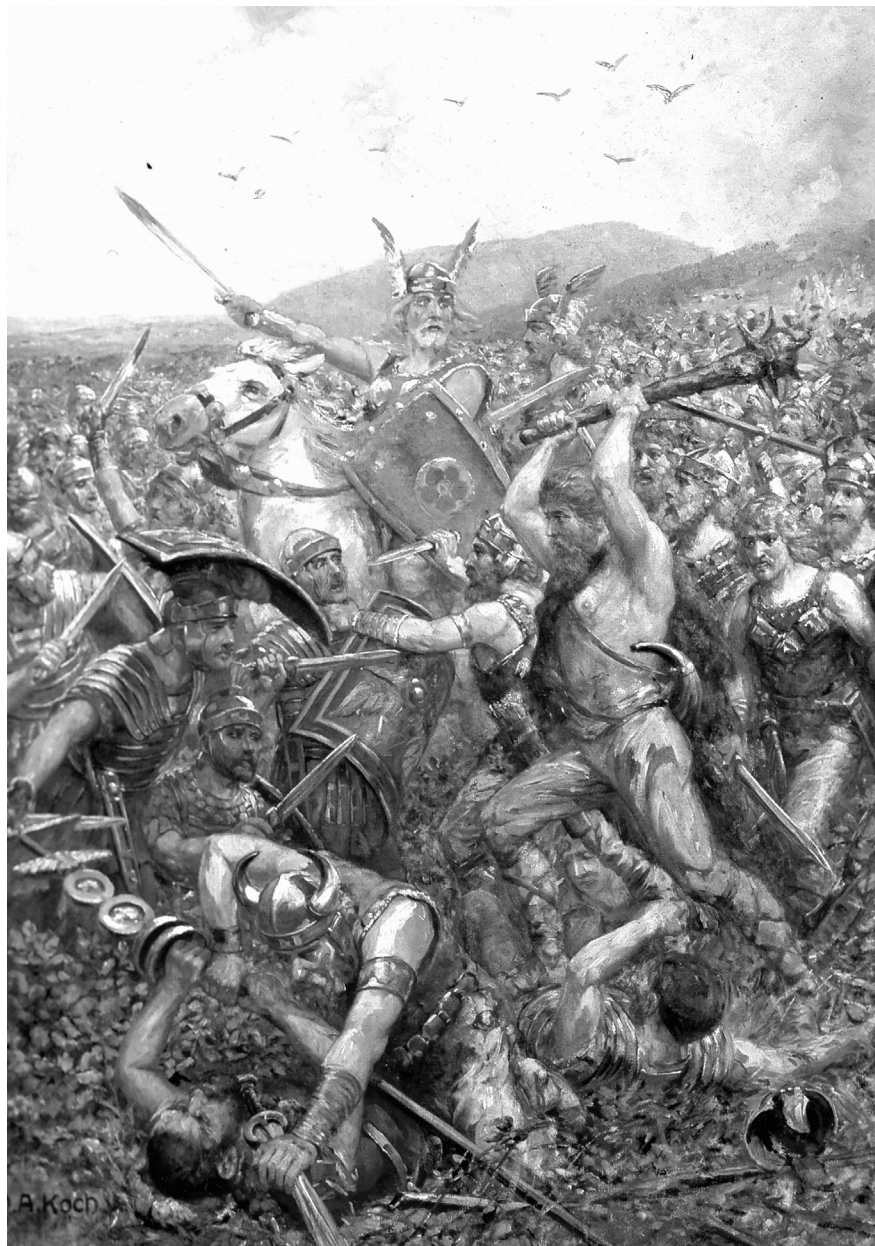
Dňa 15. januára 1945 spustili Spojenci útok na Cassino. Nasledujúce tri týždne pokračovali boje, ktoré okrem vysokých strát nepriniesli výrazný výsledok ani postup. Spojenci nakrátko prerušili a pustili sa do príprav operácie, ktorá dostala názov Avenger. Ibaže nasadené jednotky boli vyčerpané bojmi v oblasti premiestnený Novozélandský zbrojovný dve elitné zoskupenia – 2. novozélandská a 4. indická divízia. Ešte pred začiatkom však pozornosť vojakov aj dôstojníkov upierala na benediktínsky kláštor. Hoci

Ako omyl jedného stál životy mnohých

Ondrej Godál

Rímska ríša patrí k najznámejším ríšam ľudských dejín. Na mnoho vecí, ktoré sa v nej v priebehu stáročí stali, sa všeobecne zabudlo, a snád' len archeológovia či historici sa venujú týmto aspektom do hĺbky. Na druhej strane existujú aj udalosti, o ktorých sa hovorilo ešte dlho po tom, ako sa skutočne odohrali a sú známe dodnes. Do tejto skupiny udalostí v rámci Rímskej ríše určite patrí aj tzv. bitka v Teutoburskom lese, ktorá sa odohrala v septembri roku 9 n. l. Táto bitka sa radí medzi najväčšie vojenské katastrofy, ktoré rímsku armádu postretli.

Rímska ríša bola obrovská. Jej územia sa rozprestierali v Európe, v Ázii aj v Afrike. Ríša združovala stovky rôznych národností a kmeňov, a aj dnes, vyše 1 500 rokov po jej zániku, môžeme na mnohých miestach obdivovať pamiatky z čias jej slávy. Jednou z najdôležitejších zložiek rímskej spoločnosti bola rímska armáda. Rímska armáda bola výborne vycvičeným, profesionálnym, postupne sa adaptujúcim vojnovým strojom, ktorý si dokázal podmaniť veľkú časť vtedajšieho sveta. Avšak aj taký kolos, akým bola Rímska ríša so svojou armádou, z času na čas utrážil vážne rany.

Germánski bojovníci boli známi svojou silou, odvahou a hrdosťou na svoj kmeň. Obraz nemeckého maliara Otta Alberta Kocha Varusschlacht z roku 1909 zachytáva boj Armínia s Rimanmi.

Nový cieľ – Germánia

Okolo prelomu letopočtov sa oči Rimanov upreli na územia na severe, na Germániu. Išlo o územie, ktoré nebolo v tom čase Rimanom úplne neznáme. V častiach Germánie pochodovali už vojská Gaia Iulia Caesara. Snahy o obsadenie možno chápať ako logické pokračovanie po obsadení Galie Caesarom. Ťažko povedať, kam až sa Caesarove jednotky dostali, ale isté je, že Rím sa snažil vytvoriť z Germánie ďalšiu zo svojich provincií, spolu so všetkými výhodami aj nevýhodami. Miestne kmene by získali prístup k výdobytkom Ríma, rozprúdil by sa obchod. Rimanovia by zase rozšírili svoje územie a získali prístup k miestnym zdrojom, vojakom do pomocných zborov a daniam.

Po Caesarovej smrti vojenské snahy o obsadenie Germánie ďalej pokračovali. Nepochybne by to v prípade úspechu bola pre vtedy vládnuceho cisára Augusta veľmi prestížna záležitosť.

Po Drusovej smrti bol vedením operácií v oblasti poverený Tibérius, ktorý túto funkciu zastával do roku 6 n. l. Rímska ríša totiž vtedy čelila veľkému povstaniu v Dalmácii a Tibérius bol ako skúsený veliteľ poverený jeho pacifikáciou, čo znamenalo jeho odchod z Germánie. Tým sa uvoľnilo miesto správcu provincie. Na Tibériovo miesto zasadol človek, ktorý je pre ďalší vývoj udalostí kľúčový – Publius Quinctilius Varus (46 pred n. l. – 9 n. l.).

Rímsky správca a prevychovaný Germán

Varus bol do určitej miery kontroverzný človek. Na jednej strane ho mnohí pokladajú za neschopného vojenského veliteľa a krutého správcu Germánie, iní zase za schopného úradníka a skúseného veliteľa, ktorý skrátka urobil chybu a našiel svojho premožiteľa. Isté je, že Varus mal v čase príchodu do Germánie za sebou úspešnú kariéru v troch provinciách ríše (*Hispania, Africa proconsularis, Syria*). Varus sa vďaka sobášom (bol ženatý trikrát) dostal do najvyšších spoločenských vrstiev, tretím sobášom sa dokonca stal členom rodiny cisára Augusta. Ten ho mal v obľube ako overeného a spoľahlivého človeka. Provincia Germánia, vtedy len čerstvo vyhlásená za spacificovanú, teda dostala do čela človeka, možno napísať, vhodného pre svoju pozíciu.